
Harmadik államok imperatív szabályai, mint a szerződés érvényességét befolyásoló tényező

Palásti Gábor Péter*

A több ország jogához is kapcsolódó szerződések esetén gyakori a többjogúság jelensége, amikor az egyes jogkérdésekre az elsődlegesen alkalmazandó jog szabályai mellett más államok jogrendszerei is hatással vannak. Ilyen esetkor az imperatív szabályok köre (az EU-ban lásd a szerződések kapcsolóelvéit egységesítő Róma I. rendelet 9. cikkét). A tanulmány annak a kérdését járja körül, hogy harmadik államok imperatív szabályai hogyan befolyásolják többek között a szerződések érvényességét, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból.

Kulcsszavak: nemzetközi kollíziós magánjog, szerződésre alkalmazandó jog, Róma I. rendelet, imperatív rendelkezések.

Overriding mandatory provisions in the law of third countries as a factor effecting the validity of contracts

Contracts connected to more than one country often require the application of several legal systems at a time, where besides the primarily applicable law the legal systems of other countries also have an impact on the contract. One of these examples is the category of overriding mandatory provisions (in the EU: see Article 9 of the Rome I Regulation on the law applicable to contractual obligations). This paper discusses how the overriding mandatory provisions of third countries affect, inter alia, the validity of contracts, both from a theoretical and practical point of view.

Keywords: conflict of laws, applicable law to contracts, Rome I Regulation, overriding mandatory provisions

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1026>

1. Az érvénytelenség jogi környezete: egyjogúság vagy többjogúság

Mint a konferencia legtöbb előadásából kitűnt, az érvénytelenség és hatálytalanság – de általában is bármilyen polgári jogi probléma – elméletének és gyakorlatának értelmezése még a teljesen belföldi jogviszonyok esetén is számos kérdést vet fel. Sokszor még egyetlen jogrendszer határain belül maradván is több különféle értelmezési módszer létezik, melyek akár egymással ellentétes eredményre is vezethetnek. Amennyiben a polgári jogi jogviszonyba lényeges külföldi elem kerül – ami különösen EU-s tagságunkból kifolyólag napjainkban triviális –, a jogviszony könnyen átkerülhet egy másik jogrendszer anyagi magánjogi szabályainak hatálya alá. Ekkor a nemzetközi magánjogi

---

* Tudományos főmunkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Nemzetközi Magánjogi Tanszék, az Európai Bizottság 800789 – CEPIL – JUST-AG-2017/JUST-JCOO-AG-2017 („Cross-border litigation in Central-Europe”) c. kutatási programjának jelentéstevő országfelelőse.

kapcsolóelv vezet el az alkalmazandó jog meghatározásához. Első ránézésre ez még mindig egyetlen állam anyagi polgári joga lesz, legfeljebb ha a kapcsolóelvben szereplő tényállási elem vagy jogi tény külföldre vezet, akkor a joghatósággal rendelkező ország jogához vagy valamely fél személyes jogához képest külföldi jogrendszer szabályait kell alkalmazni. Például ha a felek a szerződésükben külföldi jogot választottak, akkor a választott külföldi jog szerződési jogi szabályainak hatálya alá kerül a szerződés.¹ Ha a felek nem választottak jogot külkereskedelmi szerződésükre, és a hipotetikus példában a magyar és osztrák gazdasági társaság által kötött szerződésben az osztrák fél nyújtja a szerződésre leginkább jellemző szolgáltatást, akkor az osztrák jogot kell alkalmazni.² Ha a Németországban munkát vállalt magyar állampolgár ott letelepedett, szokásos tartózkodási helyet létesített, akkor elhunytá után a hagyatéki eljárásban jogválasztás hiányában a szokásos tartózkodási helyének jogát, azaz a német jogot fogják alkalmazni, a Magyarországon található vagyona és itthon maradt örökösei vonatkozásában is.³ Ha magyar állampolgár külföldön balesetet szenved és ebből őt kár éri, akkor a kártérítési igényét főszabályként a kár bekövetkezése helye szerinti jogot fogja alkalmazni az eljáró fórum.⁴ A sor hosszan folytatható, a nemzetközi magánjog az anyagi polgári jog minden kategóriájához fűz kapcsolóelvet, ezek jelentős része az EU-n belül mára rendeleti szinten egységesített.⁵ Ezen esetekben az alkalmazandó jog – az „ügy joga”, a *lex causae* – egyetlen jogrendszert jelent, még ha az egy külföldi jog is. Ekkor a külföldi jog alkalmazásával kapcsolatos problémák – mint annak megismerhetősége, beszerzésének és értelmezésének problémái⁶ merülnek

¹ Ld. pl.: Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (továbbiakban: Római Egyezmény. A magyar jogban kihirdette: 2006. évi XXVIII. törvény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény és jegyzőkönyvei, valamint az azokat módosító egyezmények, továbbá a Ciprusi Köztársaságnak, a Cseh Köztársaságnak, az Észt Köztársaságnak, a Lengyel Köztársaságnak, a Lett Köztársaságnak, a Litván Köztársaságnak, a Magyar Köztársaságnak, a Máltai Köztársaságnak, a Szlovák Köztársaságnak és a Szlovén Köztársaságnak az említett egyezményhez és jegyzőkönyveihez történő csatlakozásáról szóló, Brüsszelben, 2005. április 14-én aláírt egyezmény kihirdetéséről) 3. cikk; Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (továbbiakban: Róma I rendelet) 3. cikk; 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról (továbbiakban: Nmjt.v.) 50. §

² Ld. pl. Római Egyezmény, 4. cikk (2) bekezdés, Róma I. rendelet, 4. cikk (2) bekezdés

³ Ld. Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről (továbbiakban: Európai Öröklési Rendelet) 21. cikk (1) bekezdés

⁴ Ld. Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (továbbiakban: Róma II. rendelet) 4. cikk (1) bekezdés

⁵ A rendeletek kimerítő felsorolásától azok nagy száma és területi korlátaink miatt eltekintünk. Azok részét képezik az EU-nak a polgári és kereskedelmi ügyekben folyó igazságügyi együttműködése keretében elfogadott joganyagok, azok alkalmazása mára az EU tagállamaiban – így Magyarországon is – triviális. Egyben minden jogi karon részét képezik a nemzetközi magánjog oktatásának a graduális jogászképzésben, több karon is záróvizsga anyagot jelentenek. A rendeletek mellett egészen kivételes jelleggel irányelvi szinten is léteznek kollíziós szabályok. Az EU-s jogforrások hatálya alá nem tartozó kérdésekre terjednek ki a tagállami kollíziós szabályok, mint a magyar Nmjt.v.

⁶ Ld. pl. CSEHI Zoltán (szerk.): *Magyarázat a nemzetközi magánjogról*, Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 134-162. o.; SZABÓ Sarolta: A külföldi jog alkalmazásának (tartalma megállapításának) problematikája,

csak fel, azonban továbbra is egyetlen jogrendszer határain belül maradunk. Például az érvényesség kérdésében ekkor adott esetben egyetlen – külföldi – jog alapján kell eldönteni, hogy a külkereskedelmi szerződés vagy annak valamely rendelkezése érvényes-e; és ha adott esetben valamely rendelkezés érvénytelen, akkor az vajon az egész szerződés érvénytelenségét is maga után vonja-e, vagy sem. Ekkor az alkalmazandó külföldi jog alapján kell dönteni arról, hogy valamely végrendeleti rendelkezés, mint például egy végrendeleti tanú javára szóló juttatás, egy speciális végrendeleti feltétel tűzése vagy egy köteleSRésztől történő megfosztás – érvényes-e, illetve hogyan értelmezendő. Ekkor a külföldi jog alapján döntendő el, hogy a károsult az adott kárigénnyel felléphet-e, vagy a felek között a kárrendezés céljából létrehozott egyezség valamely pontját az alkalmazandó jog lehetővé teszi-e. Mindezen helyzetekre – amikor a jogviszony teljesen belföldi, vagy a lényeges külföldi elem miatt külföldi *lex causae*-t kell alkalmazni, azonban ez egyetlen állam joga lesz – az *egyjogúság* kifejezést alkalmazzuk.

A nemzetközi magánjogi helyzetek nagy része azonban *nem egyjogú*. Számptalan oka van annak, hogy egy lényeges külföldi elemmel rendelkező tényállásra egyszerre több ország jogát is alkalmazni kelljen. Ekkor a tényállás elemeit szétbontva, az egyes részekre alkalmazandó jogot külön-külön megállapítva könnyen több jogrendszer szabályaihoz juthatunk el. Ugyan a jogszabály szintjén ezek az esetek kivételesek, hiszen a nemzetközi magánjog jogbiztonságra vonatkozó törekvése azt diktálja, hogy egy tényállást lehetőség szerint egyetlen állam joga alapján kelljen elbírálni, azonban számos ok miatt – melyek kifejtésére terjedelmi korlátok miatt ebben a tanulmányban nincsen lehetőség – a valóságban a teljesen egyjogú tényállások kivételesek a többjogú tényállásokhoz képest. A többjogúság esetei közül különösen érdekes az ún. *imperatív szabályok* kérdése, melynek érvényesülési köre az EU nemzetközi magánjogi rendeletei tükrében részben éppen az érvényesség vagy azzal összefüggő kérdések területén figyelhető meg legmarkánsabban.⁷ Alább röviden felvázoljuk a többjogúság egyes közismertebb eseteit, majd pedig az imperatív szabályok kérdését fejtjük ki részletesebben, a szerződések jogára – elsősorban a Római Egyezmény és a Róma I rendelet vonatkozó rendelkezéseire – fókuszálva.

---

in: *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai* (szerk.: Berke Barna – Nemessányi Zoltán), HVG-ORAC, Budapest, 2016, 60-83. o.

⁷ Ide tartozik a Római Egyezmény 7. cikke („Kötelező szabályok”), a Róma I rendelet 9. cikke (Imperatív rendelkezések”), a Róma II rendelet 16. cikke („Elsőbbséget élvező kötelező rendelkezések”) és 17. cikke („Biztonsági és magatartási szabályok”), az Európai Öröklési Rendelet 30. cikke („Bizonyos vagyontárgyak öröklésével kapcsolatos vagy arra kiható korlátozásokat megállapító különös szabályok”) is. Ugyan Magyarország nem részese ezeknek a megerősített együttműködéseknek, de imperatív szabályokra vonatkozó rendelkezés található a Házassági Vagyonjogi Rendelet (A Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyonjogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról) 30. cikkében („Imperatív rendelkezések”), és az Élettársi Vagyonjogi Rendelet (A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyonjogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról) 30. cikkében („Imperatív rendelkezések”) is. A rendeletek hatályán kívül eső kérdésekre imperatív szabályokra vonatkozó rendelkezést tartalmaz az Nmjtvt. 13. §-a is („Feltétlen alkalmazást kívánó szabályok”).

2. A többjogúság főbb esetei

2.1. Többjogúság a kapcsolóelvek terjedelme miatt. A lényeges külföldi elemmel rendelkező *tényállások* szempontjából a többjogúság alapvetés, mely annak köszönhető, hogy a kapcsolóelvek az egyes *jogviszonyokra* – néha azokon belül egyes *jogintézményekre* – terjednek ki, nem pedig az adott esetben több jogviszonyt is lefedő tényállásra magára. Ezek az önálló kapcsolóelvek aztán ugyanazon az tényálláson belül megvalósuló különböző jogviszonyokban *más és más lex causae*-khoz vezethetnek. Ez a teljesen belföldi jogviszonyokban csak annyit jelent, hogy az ugyanazon tényálláson belüli különböző jogviszonyokhoz ugyanannak a polgári törvénykönyvnek más és más fejezeteit (esetleg más anyagi magánjogi jogszabályt) kell felapozni. Ha például a tényállásban szereplő adásvételi szerződés érvényessége azért kérdéses, mert nem biztos, hogy az eladó tulajdonos volt; vagy vitatott, hogy a dolog forgalomképes-e, akkor teljesen belföldi jogviszonyban ugyanannak a polgári törvénykönyvnek a dologi jogi – tulajdonjogi fejezetét kell felapozni a dologi jogi kérdések, és kötelmi jogi fejezetét a kötelmi kérdések megválaszolásához. Ám ha a jogviszonyban lényeges külföldi elem van, akkor a szerződés érvényességének dologi jogi előkérdésére a dologi jog kapcsolóelvét (pl. a fekvési hely jogát – *lex rei sitae* vagy *lex situs*) kell alkalmazni, míg a kötelmi vonzatokra a szerződés jogának kapcsolóelvét (pl. a választott jogot – *lex pro voluntate*) kell alkalmazni, és ezek könnyen vezethetnek más és más országok jogaihoz. Ha például egy házastársi közös vagyon megosztásának része egy gazdasági társaságban fennálló részesedés is, akkor teljesen belföldi jogviszonyoknál ugyanannak a jogrendszernek a házassági vagyonjogra és a társasági jogra vonatkozó szabályait is alkalmazni kell – lesznek kérdések, amelyek a házassági vagyonjog, és lesznek kérdések, amelyek a társasági jog, esetleg: cégjog alá tartoznak. Azonban ha ugyanez a jogviszony egyben nemzetközi magánjogi jogviszony is, akkor a házassági vagyonjogi kérdésekre a házassági vagyonjog kapcsolóelve által kijelölt *lex causae*, míg a társasági-cégjogi kérdésekre a társasági jogi kapcsolóelve által megtalált *lex causae* lesz alkalmazandó. Így ha például a házaspár közös szokásos tartózkodási helye más államban van, mint a cég bejegyzésének országa, akkor a tényállás eleve kétjogú. A példák sora szabadon folytatható: a több jogviszonyt lefedő tényállások a nemzetközi magánjogban könnyen többjogúak lesznek.

2.2. Többjogúság a különkapcsolások miatt. Többjogúsághoz vezet az ún. *különkapcsolások* (másodlagos kapcsolások, utókapcsolások: *Sonderanknüpfung*, *Nachknüpfung*, *Durchgriff*, *disregard* stb.) rendszere is.⁸ Különkapcsolás esetén a konkrét magánjogi jogviszonytól és jogintézménytől függetlenül, előre meghatározott jogpolitikai érdekek mentén konkrét kérdésekben más kapcsolóelvet rendel alkalmazni a nemzetközi magánjog, mint ami az egyes jogviszonyokra vonatkozik. Ennek legközismertebb esete a *közrend* (*public policy*, *öffentliche*

⁸ A különkapcsolások néhány speciális esetének – pl. közrend – történetileg is régre visszanyúló, terjedelmes jogirodalma van. Rendszerbe szervezésük a magyar jogban az 1980-as években indult meg. Ld. pl.: MÁDL Ferenc: Az akarati autonómia a magyar nemzetközi magánjogban. *Állam- és Jogtudomány*, 1987-1988./3-4. összevont szám, 633-645. o.

Ordnung, ordre public) védelme,⁹ ami a nemzetközi magánjog túréhatárát jeleníti meg a külföldi jog jelentette mássággal, eltérőséggel szemben a fórum országában. Ha az egyébként alkalmazandó külföldi jog olyan mértékben eltér a fórum jogának legalapvetőbb, legmeghatározóbb, különösen védett jogpolitikai, jogrendszeri vagy jogági értékeitől, „kemény magjától” (Vékás Lajos találó szóhasználata), hogy az eltérést a fórum már nem képes tolerálni, akkor a külföldi jog közrendbe ütköző szabálya helyett adott esetben a fórum a saját jogát alkalmazhatja, ezzel többjogúságot teremtve.¹⁰ Ennek közismert iskolapéldája az amerikai common law-ban létező büntető kártérítés (*punitive damages*): a kontinentális európai jogrendszerekben a kártérítés fő funkciója a reparáció, nem pedig a retorzió. Ezért a büntető jellegű kártérítési szabályt akkor sem alkalmazza a bíróság, ha a *lex causae* valamely, a büntető kártérítést ismerő USA tagállam joga. Kevésbé ismert, hogy a *punitive damages* a szerződésen kívüli kártérítési jogon kívül néhány állam jogában a szerződések jogában is létezik¹¹ – ilyen esetekben szerződéses jogvitában sem alkalmazandó közrendi alapon. A családi jog köréből aktuális példa a *sharia*-ban található *talaq*, amely a kizárólag a férj részére rendelkezésre álló eszköz: egyoldalú aktus, a feleség kizárása a házasságból, mely megszünteti a házasságot.¹² A *talaq* a házasság felbontására és különválásra alkalmazandó jogról szóló ún. Róma III. rendelet nevesített közrendi szabályának számító 10. cikke leggyakrabban idézett példája.¹³ Megjegyzendő, hogy ugyan a közrendi szabály a belföldön közrendbe ütköző külföldi joggal szemben nyújt védelmet, azonban az hasonlóképp alkalmazandó a belföldön közrendbe ütköző külföldi bírósági és választottbírósági

⁹ A közrend a magyar nyelvű nemzetközi magánjogi jogirodalomnak is egyik igen gazdagon feldolgozott témája, melynek ismertetésétől terjedelmi okokból eltekintünk. Monográfia szintjén ld. RAFFAI Katalin: *A nemzetközi magánjogi közrend rétegei – különös tekintettel a közösségi és a magyar jogra* (PhD értekezés), Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2008, RAFFAI Katalin: *A közrend fogalma a nemzetközi és belföldi kereskedelmi választottbíráskodásban*, Pázmány Press, Budapest, 2014. A közrenddel minden nemzetközi magánjogi egyetemi tankönyv önálló fejezet / alfejezet szintjén foglalkozik.

¹⁰ A közrendi hivatkozásnál a többjogúság csak lehetőség, de nem feltétlenül szükségszerű. Pl. elképzelhető, hogy az ügyet meg lehet oldani a közrendbe ütköző külföldi szabály egyszerű figyelmen kívül hagyásával, anélkül, hogy helyette a belföldi jogot kellene alkalmazni.

¹¹ Ld. HARMATHY Attila: Kártérítési kérdések a nemzetközi választottbírósági gyakorlatban. In: *Arbitrando Et Curriculum Bene Deligendo: Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából*. (szerk.: Burián László – Szabó Sarolta), Pázmány Press, Budapest, 2014, 128-129. o. A tanulmány legutolsó oldalán a Szerző kifejezett optimizmusa helyességét ezúton kívánom megerősíteni. ©

¹² Ugyan közkeletűen ez azt jelenti, hogy a férj a megfelelő szavak háromszor egymás után történő megismétlésével gyakorolja a *talaq*-ot és szünteti meg a házasságot, a valóságban a szabályozás ennél bonyolultabb, és a *talaq*-nak különféle változatai léteznek, pl. *Talaq-Ahsan*, *Talaq-Hasan*, *Talaq-ul-Bidaat*, stb., melyek pontos jelentése és elfogadottsága a *sharia* különféle változataiban is kisebb-nagyobb eltéréseket tartalmazhat. A téma kifejtése azonban meghaladná ennek a tanulmánynak a koncepcionális határait.

¹³ Ld. A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (Magyarország részese!), „10. cikk: Az eljáró bíróság országa szerinti jog alkalmazása:

Amennyiben az 5. vagy a 8. cikk szerint alkalmazandó jog nem rendelkezik a házasság felbontásáról, vagy az egyik házastársnak neme miatt nem biztosít azonos jogokat a házasság felbontásához vagy a különváláshoz, az eljáró bíróság országa szerinti jogot kell alkalmazni.”

A *talaq* közrendi vetületeiről ld. különösen az EUB által elbírált C-372/16 szám alatti Sahyouni-ügyben kelt ECLI:EU:C:2017:686 számú főtanácsnoki indítványt.

ítélettel szemben is, amikor a közrendbe ütköző külföldi jogot a külföldi bíróság már alkalmazta: ez az eljárásjogi lehetőség nem tartozik a többjogúság kategóriájába. Így például közrendi jellegűnek minősül Magyarország drogpolitikája, melynek büntetőjogi és közigazgatási jogi elemei ugyanúgy vannak, mint magánjogi jogkövetkezményei. Ha tehát magyar vevővel szemben a holland jog alapján indít a holland felperes szerződésszegéssel kapcsolatos pert olyan, kábítószer adásvételére vonatkozó szerződés alapján, amely a holland jog szerint érvényes, és amelyben a magyar vevő nem fizette ki a vételárat, akkor a holland jog alkalmazása közrendbe ütközik, ha Magyarországon – az alperes lakóhelyének az államában – perli a magyar vevőt a holland eladó. De ugyanígy a közrendbe ütközne az is, ha a holland eladó Hollandiában – a szerződés teljesítésének az államában – perelte be a magyar vevőt a holland jog alapján, és az ítéletet Magyarországon kívánná végrehajtatni a nem fizető vevővel szemben.

Különkapcsolást eredményez az az esetkör is, ha a *gyengébb fél védelme* alapján az adott jogviszony alá tartozó valamely speciális jogintézményt más kapcsolóelvvel lát el a nemzetközi magánjog, mint a jogviszony vagy jogintézmény egészét. Ennek megfelelően a Róma I. rendelet a fuvarozási szerződések (5. cikk), a fogyasztói szerződések (6. cikk), a biztosítási szerződések (7. cikk) és az egyéni munkaszerződések (8. cikk) számára önálló kapcsolóelvi rendszert biztosított. Ez a rendszer több különkapcsolási lehetőséget is biztosít a gyengébb fél védelmében, rendszerint a választott jog mellett más jogrendszernek a gyengébb felet védő, kötelező szabályainak előírásával.

Hasonló különkapcsolást indokol a *favor validitatis* elve, melynek értelmében a szerződés alaki okból történő érvényben tartásához további jogrendszerek szabályai is felhasználhatók, mint a főszabályként alkalmazandó jog. Így például a Róma I. rendelet a szerződésre alkalmazandó jog területén nevesíti az alaki érvényesség (11. cikk) kérdését, és ott a rendeletben szereplő fő kapcsolóelvekhez képest további kapcsolóelveket tartalmaz, az alaki érvényesség megmentése céljából, ha a fő *lex causae* alapján a szerződés alaki okból nem lenne érvényes.

2.3. Többjogúság a nemzetközi magánjog más jogintézményei miatt. A különkapcsolások rendszerén kívül több olyan speciális nemzetközi magánjogi jogintézmény létezik, amely technikai értelemben végeredményben többjogúsághoz vezet. Ilyen például a *renvoi*, ha a kollíziós szabály megengedi a tovább- vagy visszautalást valamely kérdésben, a *dépeçage*, amely során a felek jogválasztásuk során feldarabolják a szerződést az alkalmazandó jog meghatározása céljából, a *helyettesítő jog* szabálya arra az esetre, ha a külföldi jog tartalma részben nem ismerhető meg; stb. Ezen esetek ismertetésétől ebben a tanulmányban eltekintünk; azok a nemzetközi magánjog közismert, triviális jogintézményei.

2.4. Speciális többjogúsági helyzetek. A többjogúság eseteit kimerítően felsorolni nem lehet: számos olyan partikuláris kategória létezik, amely csak egészen speciális esetekre alkalmazandó. Az állami *lex causae*-t például a befektetésvédelmi választottbíráskodás területén együtt kell alkalmazni a *nemzetközi befektetésvédelmi jog nemzetközi eredetű szabályaival*, ami egyből párhuzamosságot teremt a fogadó

állam joga, és egy tőle független, nagyon speciális külső szabályrendszer között.¹⁴ Az anyagi magánjogot egységesítő nemzetközi egyezmények – például az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye (kihirdette: 1987. évi 20. tvr.; továbbiakban: Bécsi Vételi Egyezmény) – rendszerint tartalmazzák a nemzetközi jellegre tekintettel történő értelmezésre és nemzetközileg egységes alkalmazásra felszólító rendelkezést (pl. Bécsi Vételi Egyezmény 7. cikk (1) bekezdés). Végeredményben többjogúságot eredményez, ha ugyan az egyezményt a belső jog részeként kell alkalmazni, azonban a nemzetközileg egységes értelmezés és alkalmazás követelménye külföldi bírósági ítéletekből és választottbírói határozatokból rekonstruálható.

A többjogúság esetei folyamatosan bővülnek, néha olyan esetekkel, amelyek a korábbi kategóriák egyikébe sem illenek bele. Az EU szempontjából például belföldinek („közösséginek”) minősülő szerződésekre vonatkozó szabály, amely alkalmazni rendeli az irányelvi szinten egységes, kötelező szerződési jogi szabályokat a választott jog szabályai mellett akkor, ha a szerződés ugyan nemzetközi, de minden lényeges külföldi eleme az EU tagállamain belül marad, csak a Róma I rendelet hatálybalépésével jelent meg, 2009. előtt nem létezett.¹⁵

3. Az imperatív szabályok érvényesülésére vonatkozó megközelítések

A nemzetközi magánjogi jogviszonyokat övező komplex szabályozási környezetben az egyes jogviszonyok kapcsolóelvi által kijelölt *lex causae* önmagában gyakran kevésnek bizonyulhat, ugyanis a jogviszonyra több olyan jogszabályi rendelkezés is hatással lehet, amelyre az adott kapcsolóelv nem vonatkozik. Például egy nemzetközi adásvétel teljesítése során a szerződés és esetleg a dologi jog *lex causae*-ján kívül az áruk kivitelével vagy behozatalával, címkézésével, csomagolásával, tárolásával, minőségbiztosításával stb. kapcsolatos közigazgatási, engedélyezési, vámjogi és egyéb szabályok alkalmazására is sor kerül, amelyek a származási ország, célország, tranzitország vagy egyéb, a jogviszonnyal kapcsolatban álló ország jogában találhatóak. Ugyan ezek a szabályok leggyakrabban a szerződéstől független, jellemzően közjogi jogviszonyt teremtenek valamely hatóság és ügyfél között, azonban a szerződésre, mint magánjogi jogviszonyra is hatásuk lehet: nem várt költséget jelentenek, melynek viselése a szerződő felek között vita tárgya; ellehetlenítik valamelyik fél teljesítését; érvénytelenné teszik a szerződést vagy annak valamely részét; kimentési okot jelentenek szerződésszegés esetére stb.

A gyakorlat és az elmélet különféle válaszokat adott az ilyen helyzetekre. Hely hiányában három megoldást ismertetünk. A *common law* hagyományosan *szuverenitási alapon* közelíti meg a problémát: a külföldi imperatív (általában közjogi) szabályok territorálisan érvényesülnek csak, a magánjogi jogviszonyban

¹⁴ Ld. Az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény (kihirdette: 1987. évi 27. tvr.) 42. cikk (1) bekezdés

¹⁵ Ld. Róma I rendelet 3. cikk (4) bekezdés

alkalmazásuk vagy figyelembevételük merev elutasításából indul ki, amelyhez eseti jelleggel ugyan, de elismer bizonyos kivételeket, mint a viszonzosság.¹⁶ Ezzel ellentétes a hagyományos német megközelítés, amely az *anyagilag magánjog / polgári jog* kategóriáinak a felhasználásával kísérelte meg kezelni a helyzetet. A *lex causae*-n és annak alkalmazási körén kívül eső szabályt tipikusan, mint a magánjog / polgári jog által relevánsnak tekintett *tényt* vették figyelembe, vagy más polgári jogi kategória – például a „jóerkölcs” generálklauzulája – keretein belül értékelték az ügyet. Jól szemlélteti ezt a megoldást a magyar nyelvű jogirodalomban is tankönyvi esetként ismertetett ún. nigériai maszkok ügye.¹⁷ Ebben az esetben Nigériából az ottani exportkorlátozás megszegésével kicsempészett majd később állítólag elveszett népművészeti maszkok szállítmánybiztosításával kapcsolatosan merült fel jogvita. A biztosítóval szemben a biztosítási eseményből kifolyólag támasztott igény *előkérdése* a biztosítási szerződés *érvényessége* volt. A biztosítási szerződésre a német jogot kellett alkalmazni, a nigériai joghoz semmilyen kapcsolóelv mentén nem lehetett eljutni, a német jognak pedig nem volt része a nigériai kiviteli tilalom. Végül a bíróság a német jognak a „jóerkölcsbe ütközés” kategóriája mentén állapította meg a szerződés érvénytelenségét: a kulturális javakkal történő nemzetközi kereskedelmi morál oltalma, a kulturális értékek saját országukból történő illegális elvitelével szembeni védekezés olyan, a „jóerkölcs” fogalmába tartozó szempont, amely indokolja, hogy az ezt sértő szerződés ne részesüljön a magánjog védelmében.

A harmadik lehetőség pedig az, hogy a helyzetet a *nemzetközi magánjog* kezeli, túllépve ezzel azon a belső korláton, amely alapján a nemzetközi magánjog csak a *magánjogi* szabályok közötti nemzetközi kollízió feloldására szorítkozik. Az EU-n belül az imperatív rendelkezések problémája ebben a harmadik kategóriában – a nemzetközi magánjogon belül – nyert egységes szabályozást. Ennek oka az volt, hogy a Római Egyezmény kodifikálásának idejére (1980.) kiderült, hogy az imperatív szabályok erőteljes hatást gyakorolnak a nemzetközi áruforgalomra és szolgáltatáskereskedelemre, és az országonként eltérő módon és tartalommal történő kezelésük továbbra is lehetővé teszi a *forum shoppingot*, még akkor is, ha egyébként a hagyományos szerződési jog kapcsolóelveit egységesítik. Így született meg a Római Egyezmény 7. cikke („Kötelező szabályok” címmel), amely az imperatív szabályok első megjelenése lett az európai kollíziós jogban. Ezt követően a rendelkezés felvétele általánossá vált az EU nemzetközi magánjogi rendeleteiben, annyira, hogy az összes kollíziós jogi rendelet tartalmaz ilyen tárgyú rendelkezést.¹⁸ Ennek megfelelően napjainkban már a tagállamokban is a nemzetközi magánjogon belül kezelik e kérdést, azzal, hogy az első két megközelítésnek – a szuverenitási alapú és az anyagi polgári jogi alapú megközelítésnek – továbbra is maradt valamennyi kevés kiegészítő szerepe. A hatályos magyar jog imperatív szabályokra vonatkozó általános rendelkezését az Nmjtvt. 13. cikke („Feltétlen alkalmazást kívánó

¹⁶ Elemzéséhez lásd például: WALKER, Janet: Foreign Public Law and the Colour of Comity: What's the Difference between Friends?, *Canadian Business Law Journal*, 2003/1., 36–56. o.

¹⁷ Lásd például BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: *Nemzetközi magánjog*. Pázmány Press, Budapest, 2018, 376–377. o.; valamint CHECHI, Alessandro: *The Settlement of International Cultural Heritage Disputes*. Oxford University Press, Oxford, 2014, 280. o.

¹⁸ Supra 7.

szabályok”) tartalmazza; a nemzetközi magánjogi törvényerejű rendeletnek (1979. évi 13. tvr.) ugyanakkor nem volt még imperatív szabályokra vonatkozó rendelkezése.

A továbbiakban a szerződések jogán belül maradvá: az imperatív rendelkezéseknek számottevő esetjoga van: a Római Egyezmény és Róma I rendelet imperatív szabályokra vonatkozó rendelkezéséhez jelenleg négy EUB ítélet tartozik.¹⁹ Az EU nemzetközi magánjogi rendeleteinek esetjogát tartalmazó Unalex-adatbázis a Római Egyezmény és Róma I rendelet imperatív szabályokkal kapcsolatos rendelkezéséhez 87 tagállami ítéletet tartalmaz.²⁰ A Róma I rendelet 9. cikkéhez a hazai döntvénytárakban jelenleg két ítélet hívható le.²¹ Az imperatív szabályok kérdését a nemzetközi magánjogi tankönyvek rendszerint a közrenddel együtt vagy közvetlenül utána tárgyalják, és a közrenddel kapcsolatos egyéb források (monográfia, szakcikk, tanulmány) egy része tartalmaz az imperatív szabályokra vonatkozó fejtegetéseket is. Kivételesen vannak olyan tanulmányok is, amelyek kifejezetten az imperatív szabályok témakörével foglalkoznak, a közrendi vetületektől többé-kevésbé függetlenül.²²

4. Az imperatív szabályok alkalmazásának egyes kérdései a nemzetközi magánjogban

4.1. Az imperatív szabályok elhatárolása a közjogi, kógens és közrendi szabályoktól. Azon szabályok átfogó elnevezésére, melyek a *lex causae*-n kívül találhatóak és nem minősülnek a fórum közrendi szabályainak, de alkalmazási igénnyel lépnek fel a nemzetközi magánjogi jogviszonyra egyébként alkalmazandó jogtól függetlenül, a nemzetközi magánjog önálló fogalmat alkotott: ez lett az *imperatív szabályok* vagy *feltétlen érvényesülést igénylő szabályok* vagy *nemzetközi magánjogi értelemben kötelező szabályok* fogalma.²³

Az imperatív szabályokat egyrészt a *közjogi szabályoktól*, másrészt a polgári jog *kógens szabályaitól*, harmadrészt a fórum *közrendi szabályaitól* kell elhatárolni.

¹⁹ C-149/18 számú da Silva Martins ügy (ECLI:EU:C:2019:84, ítélet), C-191/15 számú Verein für Konsumenteninformation kontra Amazon ügy (ECLI:EU:C:2016:612, ítélet); C-135/15 számú Nikiforidis-ügy (ECLI:EU:C:2016:774, ítélet); C-184/12 számú Unamar-ügy (ECLI:EU:C:2013:663, ítélet).

²⁰ <http://www.unalex.eu>, jogforrás és cikk szerinti keresés, 2020. november 5.

²¹ Fővárosi Ítéletábrla Gf. 40.608/2017/12. és BH2018. 250.

²² Mindhez lásd például: RAFFAI Katalin: Az imperatív normák jelentőségéről az európai unió nemzetközi magánjogban. *Iustrum Aequum Salutare, Pázmány Law Working Papers*, 2014/24. sz.; PALÁSTI Gábor: *Javaslat az új Ptk. imperatív szabályainak alkalmazásáról szóló jogszabály alkotására*, <https://ptk2013.hu/szakcikkek/palasti-gabor-javaslat-az-uj-ptk-imperativ-szabalyainak-alkalmazasarol-szolo-jogszabaly-alkotasara/2165>, (2020. november 5.); TÓTH János: Kötelező (imperatív) szabályok a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet tükrében. In: *Európai kollíziós kötelmi jog* (szerk.: Palásti Gábor – Vörös Imre), Krim Bt., Budapest, 2009, 82–83. o.; PALÁSTI Gábor: Közrendi, imperatív, kógens és diszpozitív szabályok. *Magyar Jog* 2006/2, 65–77. o.; MERKEL Csenge – SZABADOS Tamás: The Application of Overriding Mandatory Rules in Hungarian Private International Law. *ELTE Law Journal*, 2020/1., 113–125. o.

²³ L. supra 7, különösen az egyes rendelkezések címeit.

Ugyan fentebb példaként külföldi *közjogi* szabályokra hivatkoztunk (árak kivitelével vagy behozatalával, címkézésével, csomagolásával, tárolásával, minőségbiztosításával kapcsolatos közigazgatási, engedélyezési, vámjogi és egyéb szabályok; a nigériai maszkok ügyében kiviteli korlátozás), a kérdés nem egyszerűsíthető le a külföldi közjogi szabályok magánjogi jogviszonyban való alkalmazásának vagy figyelembe vételének kérdésére. Az imperatív szabályok részben átfedésben lehetnek egyes közjogi szabályokkal, részben azonban nem, és a két kategóriapár (*közjog – magánjog* és *imperatív szabályok – lex causae*) nem ekvivalens egymással. Egyrészt a közjog-magánjog elhatárolás nem egyformán érvényesül minden jogrendszerben: míg a római jogi alapokon nyugvó kontinentális európai jogrendszerekben közismert, addig például a *common law* országokban hagyományosan kevésbé van jelen: a jogrendszer tagolása, a jogszabályok tárgya, a precedensek szerkezete és felosztása stb. nem követi ezt az elvet, az inkább csak elméleti kategória. Mivel nemzetközi magánjogi jogviszonyokban gyakran előfordulhat olyan jogrendszerre utalás, ahol a közjog-magánjog fogalompár szerepe eltérő (esetleg a megkülönböztetés ismeretlen), ezért olyan fogalmat kell használni, ami egyformán értelmezhető az érintett országok jogában. Másrészt, napjainkra a közjog-magánjog felosztás még a kontinentális civiljogi jogrendszerekben is egyre kevésbé alkalmas a jogszabályok és rendelkezéseik osztályozására: a munkajog egyes területeitől kezdve az agrárjogon vagy a közbeszerzési jogon át a kisajátítás részkerdeiseiig vagy a jóléti állam közszolgáltató funkciójával kapcsolatos számos részterületig egyre nehezebb a szabályok kategorizálása a közjog-magánjog fogalompáros mentén. Harmadrészt, az egyes szabályok besorolásában különbségek mutatkoznak a különböző jogrendszerek között: például az elévülési idő egyes jogrendszerekben az anyagi magánjog része, míg más jogrendszerekben eljárási, és így közjogi jogintézmény. Az állam szükségképpen örökös minősége egyes jogrendszerekben magánjogi (öröklési jogi) jogintézmény, más államokban közjogi jellegű megfontolásokon nyugszik. A közös jogkezelés a szerzői jogban egy sor államban magánjogi alapokon, máshol közjogi jellegű állami monopóliumon alapul. A sor tetszés szerint folytatható. Negyedrészt, még a közjoginak minősíthető szabályok sem igénylik feltétlenül az alkalmazásukat a különféle nemzetközi helyzetekben. Az árura vonatkozó közigazgatási előírások (engedélyezés, fizetési kötelezettségek stb.) gyakran például egészen máshogy érvényesülnek akkor, ha az árut az adott országban forgalomba hozzák, mintha csak keresztül szállítják azon vagy ott csomagolják, esetleg re-export céljából feldolgozzák. Ezért a szabály közjogi jellegéből nem következik annak feltétlen alkalmazási igénye. Végezetül: a polgári jog – anyagi magánjog ugyanúgy előírhatja azt, hogy valamely szabályát külföldi *lex causae-val* szemben is alkalmazni kell, mint a közjogi szabályok, bár erre valóban kevesebb példa van. Ennek néhány esetét nevesíti például a Róma I. rendelet (pl. 5. cikk (2) bekezdés – fogyasztói szerződések), de ilyen szabályok az anyagi magánjogon belül bárhol felbukkanhatnak.

Ami a *kógens* és *diszpozitív szabályok* minősítési rendszerét illeti, még ha az imperatív szabály a polgári jogon belülről kerül is ki, az imperatív szabály nem azonos a kógens szabállyal. A polgári jog kógens szabályai csak a felek rendelkezésével szemben kötelező erejűek, de a nemzetközi magánjogi kapcsolóelvel (és így a

külföldi *lex causae-va*) szemben nem. Külföldi jog alkalmazása esetén a belföldi kógens szabályoknak nincsen szerepük, csak akkor, ha egyben imperatívák (esetleg közrendiek) is.

Ugyan a *közrendi és imperatív szabályok* között számos kapcsolódási pont is létezik, a két szabálycsoport több szempont alapján is elválasztható egymástól. Az imperatív szabályoknak nem feltétele a közrendi érték védelme; egy hatósági engedély beszerzésére nyitva álló határidőnek például általában nincs közrendi tartalma. Az imperatív szabályok mindig tételes jogi normák, ugyanez a közrendi szabályokról – különösen például a joggyakorlat által kérielt alkotmányos értékekről – nem mondható el. A szabály imperatív jellege nem függ a konkrét ügy körülményeitől, míg a szabály közrendi jellege mindig *az adott tényállás keretei között* dönthető el. A nemzetközi magánjog mindig a *fórum* közrendjét védi, míg az imperatív szabályok *harmadik államok jogából* is kikerülhetnek. Ugyanakkor kétségtelen, hogy az imperatív szabályok elmélete a közrend elméletéből nőtt ki, és mindkét esetkör különkapcsoláshoz – és így többjogúsághoz – vezethet. Kivételes esetben ugyanaz a szabály egyszerre lehet imperatív, és konkrét ügyben közrendi jellegű is. Érdekes kérdés a fórum közrendi értékének és harmadik állam imperatív szabályának a *kollíziója*. Az uralkodó felfogás szerint harmadik állam imperatív szabálya sem írhatja felül a fórum közrendi szabályát, azaz a fórum közrendi szabálya az imperatív szabály alkalmazásának gátját képezi; mint ahogy gátját képezi a külföldi jog alkalmazásának, akár az elsődleges kapcsolóelvel, akár különkapcsolással szemben.

4.2. A szabály imperatív jellegének meghatározása. Az imperatív szabályok közös jellegzetessége, hogy azokat akkor is alkalmazni kell a magánjogi jogviszonyban is, ha egyébként az adott kérdésre a kapcsolóelv más állam jogát rendelné alkalmazni, vagy a magánjogi relevanciával is bíró kérdés nem tartozik egyetlen kapcsolóelv alkalmazási körébe sem. Azonban az anyagi jogi jogszabályok a gyakorlatban ritkán tartalmaznak arra vonatkozó diszpozíciót, hogy azokat akkor is alkalmazni kell, ha a nemzetközi magánjogi kapcsolóelv értelmében az adott kérdésre más ország jogát kellene alkalmazni; vagy arra vonatkozó meghatározást, hogy milyen esetekben kell alkalmazni őket több országhoz is kapcsolódó jogviszonyok esetén. A nemzeti jogalkotó rendszerint belföldi jogviszonyokból indul ki, így a szabályok imperatív jellegére vonatkozó utasítást az anyagi jog ritkán tartalmaz. Ilyen ritka kivétel például az 1977-es angol tisztességtelen szerződési feltételekről szóló törvény 27. cikkelyének (2) bekezdése, amely előírta, hogy bizonyos esetekben a választott külföldi jog ellenében is alkalmazni kell azt.²⁴ Mivel azonban a legtöbb esetben az anyagi jogi szabályok imperatív jellegére a szabály maga nem tartalmaz rendelkezést, ezért a nemzetközi magánjog saját maga alkotta meg az imperatív szabályok definíciós elemeit. Ugyan minden EU-s nemzetközi magánjogi rendeletnek önálló imperatív szabály definíciója van – általános szinten,

²⁴ A hatályos Ptk.-val kapcsolatosan az imperatív szabályok kategóriájának bevezetéséhez lásd: PALÁSTI Gábor: *Javaslat az új Ptk. imperatív szabályainak alkalmazásáról szóló jogszabály alkotására*, <https://ptk2013.hu/szakcikkek/palasti-gabor-javaslat-az-uj-ptk-imperativ-szabalyainak-alkalmazasarol-szolo-jogszabaly-alkotasara/2165>, (2020. november 5.)

és néha speciális, különös imperatív szabály szintjén is –, mi a továbbiakban koncepcionális okokból csak a szerződések kollíziós jogának imperatív szabályaival foglalkozunk.

Azt a kérdést, hogy minek alapján állapítható meg egy szabály imperatív jellege, legelőször a Római Egyezmény 7. cikk (1) bekezdése kodifikálta: ez olyan kötelező szabályokról beszél, amelyeket „a szerződésre alkalmazandó jogtól függetlenül alkalmazni kell. Annak vizsgálata során, hogy vajon alkalmazni kell-e e kötelező szabályokat, figyelembe kell venni azok jellegét és célját, valamint alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit”. Ugyanez a Róma I rendelet 9. cikk (1) bekezdésében: „Az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”. Ezt a feltételt a 9. cikk (3) bekezdése azzal egészíti ki, hogy: „Annak mérlegelése során, hogy érvényre kell-e juttatni e rendelkezéseket, figyelembe kell venni természetüket és céljukat, és alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit.” Az Nmjt. 13. § (1) bekezdése értelmében olyan szabályokról van szó, amelyek „tartalmából és céljából egyértelműen megállapítható, hogy azok az e törvény hatálya alá tartozó jogviszonyokban is feltétlen érvényesülést kívánnak (imperatív szabályok)”.

A Római Egyezmény és Róma I rendelet esetjogából szemezgetve:²⁵ német bíróság vizsgálta meg a munkabér folyamatos fizetésére vonatkozó német törvény azon szabályát, amely értelmében a betegszabadságon lévő munkavállaló is folytatólagosan igényt tarthat díjazásra,²⁶ és úgy találta, hogy nemzetközi magánjogi értelemben csak akkor van imperatív jellege, ha a munkaviszony egyben a német társadalombiztosítás hatálya alá is tartozik.²⁷ A Hesseni Munkaügyi Bíróság úgy foglalt állást egy Németországban dolgozó török vendégmunkásokkal kapcsolatos ügyben, hogy a „Német Kollektív Szerződés” építőiparra vonatkozó rendelkezései imperatív szabálynak minősülnek, és a munkaerő-kölcsönzésre vonatkozó szerződésre alkalmazandó török joggal szemben is alkalmazni kell azt.²⁸ Ugyanakkor a francia Semmitőszék úgy ítélte meg, hogy a Code Civil és a francia fogyasztóvédelmi törvény kezeseket védő egyes rendelkezései a kezességvállalással történő visszaélés ellen nem minősülnek nemzetközi magánjogi értelemben kötelező szabályoknak a Római Egyezmény 7. cikke alapján.²⁹ Francia bíróság állapította meg, hogy a külföldi jogban szereplő, az egyik félnek kedvezőbb elévülési idő nem feltétlen alkalmazást igénylő szabály az egyébként alkalmazandó jogban – a hajó lobogójának jogában – szereplő elévülési időhöz képest.³⁰ Ugyancsak francia bíróság előtt próbálta bizonyítani – sikertelenül – az ügyfél, hogy a francia jognak az a rendelkezése, amely alapján a fuvarozó választhat, hogy igényét a feladóval vagy a

²⁵ A jogesetek letölthetők az Unalex adatbázisból. L. <http://www.unalex.eu>

²⁶ A Római Egyezmény és a Róma I rendelet kapcsolóelvei az egyéni munkaszerződésre kiterjednek, de nem vonatkoznak a kollektív szerződésre.

²⁷ BArbG 18.04.2012 - 10 AZR 200/11. Unalex-szám: DE-2898

²⁸ Landesarbeitsgericht Hessen 19.08.2016 - 10 Sa 1023/15. Unalex-szám: DE-3503

²⁹ Cour de cassation 16.09.2015 - 14-10373. Unalex-szám: FR-2450

³⁰ Cour d'appel Bastia 02.02.2011 - 08/00291. Unalex-szám: FR-1348

címzettel szemben érvényesíti, nemzetközi magánjogi értelemben feltétlen alkalmazást igénylő norma.³¹

Érdekes problémát – az imperatív szabályok kollízióját – oldott fel az EUB a C-184/12 szám ügyben (*Unamar*) hozott ítéletében. Eszerint az önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökre vonatkozó irányelvben előírt minimális védelmet biztosító tagállam jogától, mely a felek jogválasztása útján alkalmazandó az ügynöki szerződésre, akkor lehet eltérni a fórum jogának ezen kérdéseket szabályozó imperatív szabályaira hivatkozással, ha a fórum joga az irányelv átültetésekor az ügynök védelmének kérdésében az irányelvnél több védelmet biztosít, „figyelembe véve e tekintetben ezen imperatív rendelkezések jellegét és tárgyát.”

4.3. Az imperatív szabályok szempontjából releváns ország meghatározása. A jogbiztonság megőrzése és a jogviták parttalanná és kiszámíthatatlanná válásának elkerülése céljából a nemzetközi magánjog nem teszi lehetővé csak úgy, általánosságban *bármely ország* jogának a vizsgálatát abból a célból, hogy tartalmaz-e imperatív rendelkezéseket az adott jogviszonyra nézve. A nemzetközi magánjog – a Római Egyezmény, a Róma I. rendelet és az Nmjt. – nevesíti a *fórum* imperatív szabályainak az alkalmazását. Ezen túl a Római Egyezmény 7. cikke még olyan országok jogára volt figyelemmel, „amellyel a tényállás szoros kapcsolatban áll”. A megfogalmazás azonban a gyakorlatban bizonytalanságokat eredményezett, így a Róma I rendelet 9. cikk (3) bekezdése már a *teljesítési helyre* szűkíti a figyelembe vehető országok jogát. Ugyanakkor az EUB a már hivatkozott Nikiforidis ügyben kelt ítéletében kimondta, hogy ugyan a Róma I rendelet 9. cikkében szereplő állam (a fórum vagy a teljesítési hely állama) jogán kívüli jogrendszer imperatív szabályait jogként nem lehet figyelembe venni, azonban ha a *lex causae* azt lehetővé teszi, azok a szabályok „ténybeli elemként” továbbra is értékelhetők. Ez az a pont, ahol a külföldi imperatív szabályokat az *anyagilag polgári jogon belül* értékelő felfogás még kiegészítő szereppel bír.

Az Nmjt. 13. § (2) bekezdése a Római Egyezmény mintáját vette alapul: „Más állam jogának feltétlen érvényesülést kívánó rendelkezései akkor vehetők figyelembe, ha azok a tényállással szoros kapcsolatban vannak és annak megítélése szempontjából meghatározó jelentőségűek”. Ennek oka, hogy az Nmjt. 13. §-a *általános szabály*, így jogviszony-specifikus elemekkel – például „teljesítési hely” – nem lehetett ennél pontosabban leszűkíteni az imperatív szabályok céljából releváns országokat. A gyakorlatra vár annak kidolgozása, hogy mely országok minősülnek olyannak, amelyek „a tényállással szoros kapcsolatban vannak” és a tényállás „megítélése szempontjából meghatározó jelentőségűek”.

4.4. Az imperatív szabály figyelembe vételének tartalma. Míg a kapcsolóelv által meghatározott külföldi polgári jog alkalmazása nem igényel külön értelmezést, ugyanez nem mondható el az imperatív szabályokról. Mivel ezen szabályok közjogi jellegűek is lehetnek, szerkezeti-normatani értelemben nem lehetséges a szabály minden elemének az alkalmazása. Egy külföldi kiviteli korlátozás szankcióját például (mint a nigériai maszkok esetében), ami a kicsempészett népművészeti tárgy

³¹ Cour de cassation 13.07.2010 - 10-12154 – Sté Système U centrale régionale SA ./.. Unalex-szám: FR-2302

elkobzását és az állami részére történő visszaszolgáltatását is magában foglalja, a külföldi imperatív szabályok alkalmazására utasító nemzetközi magánjogi norma nem teszi lehetővé, itt jut szerephez az *állami szuverenitás szempontja* az imperatív szabályokon belül. Az ilyen jogkövetkezmények alkalmazására nemzetközi bűnügyi vagy egyéb közjogi tartalmú együttműködés keretében van lehetőség. Ugyanakkor az imperatív szabályhoz magánjogi jogkövetkezményt fűz a bíró – mint például a szerződés érvényessége – a nemzetközi magánjog imperatív szabályokra vonatkozó rendelkezése során. Ennek a helyzetnek az érzékeltetésére az imperatív szabályokra vonatkozó normák – elsősorban a harmadik államok imperatív szabályai körében – általában nem az „alkalmazás” kifejezést, hanem a „figyelembevétel” kifejezést használják.³² Néhány rendelet még ennél is jobban körülírja, hogy milyen értelemben alkalmazza / veszi figyelembe a bíró más állam imperatív szabályait. A Róma I rendelet 9. cikk (3) bekezdése értelmében a külföldi imperatív szabály figyelembevétele csak annyiban lehetséges, „amennyiben ezek az imperatív rendelkezések a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik” – tehát a figyelembevétel megmarad a teljesít jogszerűtlensége és következményei fogalmi körében. A harmadik államok imperatív normáinak a figyelembevétele ráadásul a jogforrások egy részében nem kötelezettség, hanem csak *lehetőség*: így rendelkezik a Római Egyezmény 7. cikk (1) bekezdése, a Róma I. rendelet 9. cikk (3) bekezdése és az Nmjt. 13. § (2) bekezdése is.

5. Példa imperatív szabály értékelésére: a külföldi titkosügynök kiadói szerződésének teljesítése

A külföldi imperatív szabályok figyelembevételével kapcsolatos jogi környezet bonyolultságának érzékeltetésére egy érdekes és híressé vált ausztrál ügyet választottunk.³³ Ebben többek között egy brit titkosszolgálati ügynök titoktartási kötelezettségére vonatkozó brit szabály figyelembevételéről kellett ausztrál bíróságnak döntenie, az ügynöknek ausztrál kiadóval kötött kiadói szerződése teljesítésének bírósági úton történő megakadályozása céljából. A tényállás szerint egy nyugdíjas brit titkosszolgálati ügynök memoárjai ausztráliai kiadására kiadói szerződést kötött egy ausztrál kiadóval. A memoár számos olyan, különösen érzékeny titkosszolgálati információt tartalmazott, amelyek nyilvánosságra hozatala egyértelműen megsértette az Egyesült Királyságnak a titkosszolgálati ügynökök titoktartási kötelezettségére vonatkozó szabályait, és a konkrét ügynök szolgálati szerződését is, beleértve annak a szolgálati jogviszony megszűnése utánra is fennálló titoktartási rendelkezését. Ugyan az ítélet a common law jogfejlődésének kereteibe illesztve tárgyalja a külföldi közjogi szabályok alkalmazhatóságának kérdéseit a konkrét ügyben, mégis, a felvetett problémák és az azokra adott válaszok többé-

³² L. Római Egyezmény 7. cikk (2) bekezdés, Róma I. rendelet 9. cikk (3) bekezdés, Nmjt. 13. § (2) bekezdés

³³ Attorney-General (UK) v. Heinemann Publishers Australia Pty Ltd. (No. 2) (1988) 165 CLR 30. Lásd például: <https://jade.io/article/67426>, legutolsó megnyitás: 2020. november 5. Az ítélet, illetve elemzéseit több más URL-ről is letölthetők.

kevésbé megfeleltethetők az ebben a tanulmányban tárgyalt kérdésekkel; az eltérések inkább terminológiai jellegűek, mintsem érdemiak.

Előjáróban meg kell jegyezni, hogy az ügyben az Egyesült Királyság főállamügyésze volt a felperes; hogy az eljárás magánjogi jellegű volt, amelynek tárgya egy kiadói szerződés kiadó általi teljesítésének bíróság általi megtiltása jogsértés miatt; és hogy a kérdésben joghatósággal összefüggő probléma nem merült fel.

Az, hogy a kiadói szerződésre alkalmazandó ausztrál jog alapján a kiadói szerződés érvényes, nem volt vitás: annak nem képezte részét a titkosszolgálatokra vonatkozó brit jogszabály. A felperes beavatkozására – a kiadás megakadályozására – azonban az ausztrál jog eljárási lehetőséget biztosított az alapul fekvő kiadó szerződés érvényességétől függetlenül is. Ilyesfajta okokat a jog rendszerint ismer, tipikusan harmadik személyek jogainak védelmében (pl. harmadik személyek szerzői jogainak vagy személyiségi jogainak védelme), vagy közérdek sérelme esetén. Ezek a szabályok általában vegyesen találhatóak meg az anyagi magánjogban és az eljárási jogban. Mindettől függetlenül ugyanilyen okból értelemszerűen felmerülhet az érvényesség kérdése is, azonban az a kiadó és a szerző között: amennyiben a külföldi jog imperatív szabálya alapján megakadályozható a kiadás, akkor a kiadó és szerző közötti elszámolási vitában óhatatlanul felmerült volna a szerződés érvényessége a brit titoktartási szabályok sérelme miatt. Amint majd látjuk, végül a brit imperatív szabályoknak nem lett jogkövetkezménye a jogvitában, így a szerződés érvényességének kérdése nem merült fel.

Az alkalmazandó jog egyes kategóriáinak kérdése tehát az alábbi sorrendben követte egymást:

1. Az ausztrál jog, ami a jogvitára elsődlegesen alkalmazandó jog, nem tartalmazott olyan szabályt, amelyet a titkosügynök megszegett volna a memoárjai kiadásával. Ennek megfelelően első lépésben, az ausztrál jog alapulvételével, nem található jogalap a kiadás megtiltásához.

2. A bíróság úgy találta, hogy a brit titoktartási szabályok, amelyek a titkosszolgálatban dolgozókat kötelezik, és amelyek időbeli hatálya kiterjed a már leszerelt ügynökökre is, olyan szabályok, amelyek alkalmazási igénye kiterjed az Egyesült Királyságon kívülre is. Ez egészen kézenfekvő: a titkosszolgálatok tevékenységi körébe tartozik a kémelhárítás és külföldön vagy külföldi személyekkel kapcsolatosan végzendő operatív akciók kivitelezése is (a memoár éppen ilyen jellegű információkat adott közre), így teljesen triviális, hogy az ügynökök titoktartási kötelezettsége az egész világra kiterjed. A brit szabály jellege tehát mindenben megfelelt a nemzetközi magánjog fent tárgyalt „imperatív szabályok” fogalmának. A bíróság talált példákat és érveket arra, amikor harmadik államok imperatív szabályai jogkövetkezményekkel bírnak ausztrál bíróság előtt. Így második lépésben, a brit jog feltétlen érvényesülést igénylő szabálya alapján, a kiadás megtilthatóvá vált.

3. Harmadik lépésben azonban a bíróság megvizsgálta azt is, hogy a brit szabály alkalmazása nem ütközik-e a fórum (Ausztrália) közrendjébe. Ennek során pedig azt találta, hogy egy külföldi szuverén titkosszolgálati érdekeinek Ausztráliában történő érvényesítése – aminek eszköze lenne az ausztrál bíróság – eleve közrendbe ütköző helyzetet eredményez. Sőt, a bíróság úgy fogalmazott, hogy az ausztrál közérdek

éppen az, hogy egy külföldi titkosszolgálat módszereit belföldön megismerhesse a közönség. Érdekes fordulat volt az ügyben, hogy az ausztrál kormány a brit felperes oldalán beavatkozott az ügybe, és olyan véleményt csatolt, amely szerint az Egyesült Királyság olyan baráti ország, amely érdekeinek a védelme egybeesik Ausztrália nemzeti érdekeivel. A bíróság ezzel kapcsolatosan azonban megállapította, hogy a kormány beavatkozása ellentétes a hatalmi ágak megosztásának elvével, ami így szintén közrendbe ütközik, mivel a kormány, mint végrehajtó szerv, így országról országra, esetleg írná elő a bíróságnak, hogy melyik ország titkosszolgálati (vagy egyéb, imperatív szabály szintjén érvényesülő) érdekeit kell figyelembe venni, és mely országét nem. Ilyen szabályt azonban csak jogszabály útján lehet kötelezővé tenni a bíróság számára, nem pedig beavatkozóként magánjogi eljárásban. Így végül, mivel a külföldi imperatív szabály belföldön közrendbe ütközött, annak alkalmazásától a bíróság eltekintett, és nem látta lehetségesnek az egykori ügynök memoárja kiadásának megakadályozását.

Ugyan a konkrét jogvitában a fő kérdés a kiadói szerződés kiadó általi teljesítésének megakadályozása volt, azonban amennyiben a bíróság úgy találta volna, hogy a kiadás a brit titkosszolgálati szabályokra hivatkozással megakadályozható, akkor a szerző és kiadó belső viszonyában vélelmezhetően ugyanez a kérdés előjött volna, elszámolási vita formájában. Ekkor a fő kérdés az, hogy a brit imperatív szabály érvényteleníti-e a szerződést. Márpedig ha a brit imperatív szabályt figyelembe kellett venni a kiadás megakadályozása céljából, akkor felmerül a kérdés, hogy a szerződés érvényességének jogi környezeténél ugyanolyan módon értékelheti-e azt a bíróság. Mivel azonban a brit imperatív szabály közrendbe ütközés miatt nem volt alkalmas arra, hogy a kiadást megakadályozza, így ugyanilyen okból nem alkalmas arra sem, hogy a szerződést érvénytelenítse.

Irodalomjegyzék

- BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: *Nemzetközi magánjog*. Pázmány Press, Budapest, 2018
- CHECHI, Alessandro: *The Settlement of International Cultural Heritage Disputes*. Oxford University Press, Oxford, 2014
- CSEHI Zoltán (szer.): *Magyarázat a nemzetközi magánjogról*, Wolters Kluwer, Budapest, 2020
- HARMATHY Attila: Kártérítési kérdések a nemzetközi választottbírói gyakorlatban. In: *Arbitrando Et Curriculum Bene Deligendo: Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából*. (szerk.: Burián László – Szabó Sarolta), Pázmány Press, Budapest, 2014, 128-129. o.
- MÁDL Ferenc: Az akarati autonómia a magyar nemzetközi magánjogban. *Állam- és Jogtudomány*, 1987-1988./3-4. összevont szám, 633-645. o.
- MERKEL Csenge – SZABADOS Tamás: The Application of Overriding Mandatory Rules in Hungarian Private International Law. *ELTE Law Journal*, 2020/1., 113-125. o.
- PALÁSTI Gábor: *Javaslat az új Ptk. imperatív szabályainak alkalmazásáról szóló jogszabály alkotására*, <https://ptk2013.hu/szakcikkek/palasti-gabor-javaslat-az->

- uj-ptk-imperatív-szabályainak-alkalmazasaról-szolo-jogszabaly-alkotasara/2165, (2020. november 5.)
- PALÁSTI Gábor: Közrendi, imperatív, kógens és diszpozitív szabályok. *Magyar Jog* 2006/2, 65-77. o.
  - RAFFAI Katalin: *A közrend fogalma a nemzetközi és belföldi kereskedelmi választottbíráskodásban*, Pázmány Press, Budapest, 2014
  - RAFFAI Katalin: *A nemzetközi magánjogi közrend rétegei – különös tekintettel a közösségi és a magyar jogra* (PhD értekezés), Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2008
  - RAFFAI Katalin: Az imperatív normák jelentőségéről az európai uniós nemzetközi magánjogban. *Iustum Aequum Salutare, Pázmány Law Working Papers*, 2014/24. sz.
  - SZABÓ Sarolta: A külföldi jog alkalmazásának (tartalma megállapításának) problematikája, in: *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai* (szerk.: Berke Barna . Nemessányi Zoltán), HVG-ORAC, Budapest, 2016, 60-83. o.
  - TÓTH János: Kötelező (imperatív) szabályok a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet tükrében. In: *Európai kollíziós kötelmi jog* (szerk.: Palásti Gábor – Vörös Imre), Krim Bt., Budapest, 2009, 82–83. o.
  - WALKER, Janet: Foreign Public Law and the Colour of Comity: What's the Difference between Friends? *Canadian Business Law Journal*, 2003/1., 36–56. o.
-
-